

BRIEVEN

»PRIVÉ-DOMEIN«

NR. 113

I. S. TOERGENJEV

BRIEVEN

GEKOZEN, VERTAALD
EN VAN EEN NAWOORD VOORZIEN
DOOR TOM EEKMAN

AMSTERDAM • UITGEVERIJ DE ARBEIDERSPERS

Copyright Nederlandse vertaling © 1985
B.V. Uitgeverij De Arbeiderspers, Amsterdam
Copyright keuze en nawoord © 1985 Tom Eekman

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt, door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van B.V. Uitgeverij De Arbeiderspers, Singel 262, Amsterdam. *No part of this book may be reproduced in any form, by print, photoprint, microfilm or any other means, without permission from B.V. Uitgeverij De Arbeiderspers, Singel 262, Amsterdam.*

Omslagillustratie: I.S. Toergenjev in 1856 (Collectie Instituut voor Russische Literatuur, Leningrad)
Druk: Geuze & Co's Drukkerij B.V. Dordrecht

ISBN 90 295 4873 8

Moskou, 15 april 1831

Lieve, lieve oom!

Ik heb er lang over nagedacht hoe ik zou beginnen en ben tenslotte hiertoe besloten: ik houd onuitsprekelijk veel van je, tot in het oneindige, kortom, je kunt op papier niet uitdrukken wat ik voel. Als ik iemand in de gang hoor schuifelen, vlieg ik erheen: is het soms de postbode? Al een week lang onderga ik die volmaakte vreugde niet: ik krijg geen woord, geen groet, niets van je. Ach, oom, jij beseft dat niet; je krijgt telkens brieven en schrijft niet terug. Voeg dan tenminste een paar woorden aan je brief aan mama toe—dan ben ik al blij. Het is niet de eerste keer dat ik je om iets vraag, en je hebt altijd gedaan wat ik vroeg; wil je dat ook deze keer doen? Als ik weet hoe jij het maakt leer ik prettiger, speel ik prettiger, slaap ik zachter. Oom, oom, ik heb je nooit zo dringend om iets gevraagd, dat doe ik nu voor het eerst. Ach, wat zou het fijn zijn als die wens nu ook meteen in vervulling ging!

Mijn dagboek

Vrijdag 15 april. Vanmorgen vroeg opgestaan en aan jou verder geschreven, toen mijn werk voor meneer Doublet gemaakt. Als opstel moest ik—een brief schrijven. Voor retoriek leerde ik het begin van de 'Henriade'¹ met de bekende verzen:

Ik bezing deze held die Frankrijk regeerde
Door recht van verov'ring en recht van geboorte
enzovoort.

Er is ook muziek bij geschreven. Daarna had ik meneer Vivien-nes. (Daarnet las ik je brief van vorig jaar, maar ik had het idee dat ik een brief van nu las... Ik voelde me zo licht en vrolijk!)

Na het eten las ik Karamzin)²; toen had ik Dmitri Nikititsj.³

1. Verzen. Vooral goed vond ik

Deemoediglijk bracht gij een groet

Aan 't huis van veldheer Wervelwind,

en dronk uit het gewijde glas

op 't heil van hem die gij bemint.

2. Aardrijkskunde. Over Aziatisch Turkije.

Wat een namen, niet te onthouden: Kadi-Kios, Goezoel-Gissar, Eskiudar, Iznikonmid, Kara-Gissar, Diarbekr, Tarabazon, Boenir, Basji enz.

3. Geschiedenis. Over Italië, Spanje, Brittannië en het Oost-romeinse Rijk.

Ik kreeg een 10 voor vlijt en gedrag.

Zaterdag 16 april. 's Morgens van 8 tot 10 was de Latijnse leraar er. Hij besprak de les, schreef 'zeer goed' op, en toen begonnen er discussies over de geneeskunde, over de natuur, de filosofie—in één woord, meneer Sjtsjoerovski is een wijsgeer. Na hem kwam Platon Nikolajevitsj,⁴ die mijn rekenschriften nakeek.

Na het middageten gingen we wandelen. De Moskva is vreselijk gezwollen: alleen in 1810 was het ongeveer even erg. Ijs-schotsen, tonnen, planken, daken van huizen, potten en kisten—alles wordt meegesleept door de rivier, die met een ontzettend geraas kolkt, dendert, kreunt, bruist, draait en kookt. Hij heeft zelfs een straat aan de kant van het Kremlin overstroomd, maar aan de andere oever staat alles blank.

Zondag 17 april. Alles als gewoonlijk, op één ding na: ik heb een paartje sijzen en een paartje goudvinken gekocht en ze in een kooi gezet. Maar het vogeltje dat er al was is door een ander doodgebeten—het waren allebei mannetjes. Het sijzenvrouwkje gaat binnenkort leggen. Ik ben moe!

Verder wil ik je nergens om vragen. Wel wil ik graag horen hoe het met je gaat en hoe onze zaken staan in Spasskoje.⁵

O ja, gisteren onderging ik voor het eerst een onverklaarbare opwinding en leek het of ik vanbinnen helemaal door elkaar ge-

schud werd toen ik *De verrader* van Bestoezjev las; ik wilde het tot tweemaal toe uitlezen, maar ik kón niet. Eindelijk las ik het met moeite en trillend uit. De woorden: '...met een krampachtige beweging opende hij de bloeddoorlopen ogen...' Ik kan niet verder schrijven. Ik kus je duizendmaal en blijf,

je neef die je verafgoodt,

Ivan Toergenjev

[1. Dichtwerk van Voltaire. 2. De laat achttiende-, begin negentiende-eeuwse prozaschrijver Nikolaj M. Karamzin. 3. De huisleraar Doebenski. 4. De wiskundeleraar Pogorelski. 5. Het dorp en landgoed waar Toergenjev was opgegroeid; het behoorde aan zijn moeder. Zijn vader was jong gestorven.]

[2]

*Aan T. N. Granovski*¹

Berlijn, 20 juni 1839

Ik stond op het punt om mijn antwoord op je eerste brief te versturen, beste Timofej Nikolaïtsj, toen de deur openging en Stankevitsj² binnenkwam. Ik moet zeggen dat ik erg verbaasd was, maar hij legde mij uit dat hij hier gekomen is om rust te zoeken en om doktersadvies in te winnen. Ik denk dat daar zijn wens bijkomt om Werder te zien,³ en misschien Bertha.⁴ Hij weet nog niet waar ze hem heen zullen sturen—naar Salzbrunn of Kreutznach. Mij lijkt dat hij nu een besluit moet nemen en geen tijd moet verliezen. Hij is wat magerder geworden en hoest.

Tijdens onze afwezigheid zijn er rampen als donderstenen op mijn hoofd neergekomen. Ten eerste de brief die de brand van ons huis meldde, waar moeder woonde; bijna alles is afgebrand, alleen wat alleressentieelste dingen zijn gered. Zij is nu in Mtsensk en wil dolgraag dat ik bij haar kom; mijn broer moest juist weg om paarden voor het leger te kopen. Ten tweede, een feeks van een wijf, die mijn bediende in november twee keer bij me bracht en wier gezicht ik, zonder overdrijving, niet zou her-

kennen (het was donker in de kamer), heeft een eis tegen mij ingesteld wegens de geboorte, doop en begrafenis van zogenaamd 'mijn' kind, wegens een zes weken durende ziekte en, wat het belachelijkste van alles is, wegens 'defloratie'. Ik en het schenden van iemands onschuld! Het is waarlijk te gek. Maar die hele grap, met de proceskosten, komt me op een tweehonderd Taler te staan; ik heb een advocaat genomen en, aan het ongenadig lot gehoorzaam, gelaten 't moede hoofd gebogen.⁵ Dat is allemaal erg pijnlijk.

Ik heb je tweede brief ontvangen en de bijlage aan Stankevitsj doorgegeven. Nieuws van literaire aard is er weinig. Er is een *Geschiedenis van Duitsland tijdens de Hervorming* van Ranke verschenen, in twee delen. Hij heeft weinig-bekende archieven gebruikt. En het eerste deel van Palacky's *Geschiedenis van Bohemen*. Verder het vervolg van Strahls *Geschiedenis van Rusland* tot 1505 en een brochure van Michelet, *Schelling en Hegel*.

Een keer of vier ben ik naar het toneel geweest [...]. Jij hebt de bayadères nooit gezien.⁶ Stel je voor een stel donkere, halfnaakte, bontgeklede meiden, daarachter een groep van drie Indianen, twee jongere en een oude man, van top tot teen in het wit. Eén van hen haalt een hartverscheurende toon uit iets wat op een klarinet lijkt, een ander roert een soort trom, en de derde slaat twee steentjes op elkaar en zingt vreemde woorden met nasale stem. De bayadères komen haast niet van hun plaats, ze trappen snel met hun voeten, de knieën gebogen, ze kronkelen met hun hele lichaam, maken ritmische, golvende handgebaren, worden bleek en raken in vervoering... Op mij maakten ze een zielige indruk; alsof ze sidderen voor hun god, zoals een vogel koortsachtig fladdert bij het zien van een ratelslang, en ze doen het om eenzelfde reden: het 'Monstrum der Gottheit bei den Orientalen', zegt Schiller. Dat vreet hen op. Nee, dan Goethe's 'Bayadère':

Sie weiss sich so lieblich im Kreise zu tragen
Und neigt sich, und biegt sich, und reicht ihm den Strauss.⁷

In de Indianen overheerst nog een vegetatieve natuur; ik merk-

te dat één van hen een halfuur lang doodstil stond—hij bewoog geen vinger. [...]

Onlangs kwam de gedachte bij me op—ik deed observaties aangaande mijn eigen karakter—dat ik ‘door steeds te worden nooit aan de daad toekom’. Bij de Fransen is dat anders: elke gedachtenkiem gaat onmiddellijk in de daad en het woord over; geen wonder dat er dan ook dwaasheden ontstaan. Iedere dwaasheid is een niet tot wasdom gekomen wijsheid die vóór haar tijd ter wereld komt, een misgeboorte. Is het niet zo? Enfin, misschien klets ik maar wat—dat gebeurt mij vaak.

A propos—Werder is in de sectie over het *Wesen* aan de *Grund* toegekomen, en ik kan zeggen dat ik althans een voor-smaak heb van wat hij ‘de speculatieve vreugden’ noemt. Je zult niet willen geloven met wat voor gretige belangstelling ik zijn colleges volg, hoe ik ernaar smacht het doel te bereiken, hoezeer ik me erger en tegelijk verheug als telkens de aarde, waarop je stevig denkt te staan, onder je voeten wegzinkt: dat is me gebeurd bij het ‘worden’, het ‘bestaan’, het ‘wezen’ enz. Ik denk dat die gewaarwordingen jou wel bekend zijn. De colleges eindigen 1 augustus, want er gaan verbouwingen aan de universiteit plaatshebben; omstreeks 7 augustus ben ik, als God het geve, in Moskou, en de 15de of daaromtrent zien we elkaar. Zorg dat je vóór die tijd beter bent, dat is alles wat me rest je toe te wensen. Tot ziens, beste T.N., een vriendschappelijke handdruk, en wees overtuigd van mijn oprechte toegenegenheid, je
I. Toergenjev

[1. Studievriend van Toergenjev, in 1839 benoemd tot hoogleeraar geschiedenis te Moskou. 2. Nikolaj V. Stankevitsj: leider van de filosofische ‘Kring’ aan de Moskouse universiteit in de jaren dertig; Toergenjev beeldde hem uit als Pokorski in zijn roman *Roedin*. 3. Karl Werder, Duits hegeliaans filosoof en toneelschrijver, doceerde in Berlijn. 4. Stankevitsj’ vriendin. 5. Citaat (niet letterlijk) uit een gedicht van N. Jazykov, tijdgenoot van Poesjkin. 6. Bedoeld is Aubers opera *Le Dieu et la bayadère*, naar Goethe, ook in Rusland destijds populair. 7. Citaat uit Goethe’s ballade ‘Der Gott und die Bayadère’.]

St. Petersburg, 16 december 1839

Ik schrijf je omdat ik het je beloofd heb, beste Granovski, al heb ik zelf hier nog maar nauwelijks op mijn verhaal kunnen komen. Ik heb het erg druk gehad door onze verhuizing enz. Toch heb ik wel een paar mensen opgezocht. Ik weet niet of het komt omdat ik veel meer van St. Petersburg verwachtte dan het te bieden heeft, maar ik voel me hier nogal neerslachtig. Hier volgen mijn wederwaardigheden. Ik was bij Pletnjov¹ en trof hem aan bij het drukproeven lezen van de *Sovremennik*.² Van hem hoorde ik dat Gogol bij Zjoekovski³ woont, in een zwaar depressieve staat is en teruggaat naar Rome. Hij heeft hun een hoofdstuk of twee, drie uit zijn nieuwe roman⁴ voorgelezen; dat schijnt een voortreffelijk werk te zijn. Maar dat voorlezen kost hem grote moeite, en het laten drukken wil hij niet. Na de dood van Pletnjovs vrouw is het gedaan met zijn woensdagavonden, al zie ik geen direct verband, zij speelde altijd een passieve rol; maar het verlies van zijn vrouw heeft hem blijkbaar erg aangepakt. [...] Ik aarzel nog steeds me in de Russische literaire wereld te begeven, in 'die vuile poel, mijne heren!'⁵ Krajevski, vorst Odejevski e.d. vormen een aparte klik, ik heb geen idee wat daar gebrouwen wordt. Polevoj heeft geen medewerkers⁶ en werft die onder de hoogste klassen van de kadetten-, ingenieurs- en andere scholen, onder scholieren die massa's onzin gelezen hebben en die de hele week stiekem, bij nachtluchtjes, novellen voor Polevoj vertalen die hij hun zondags geeft. Senkovski gaat op dezelfde voet door als tevoren. Er is daar geen verandering te bespeuren. Mijn hemel, waar hang jij uit, jonge generatie, donders nog aan toe!

Ik houd maar niet op Goethe te lezen. Die lectuur geeft me kracht in deze lamlendige dagen. Wat een schatten ontdek ik voortdurend in hem! Je moet weten dat ik de *Romeinse elegieën* nog nooit gelezen had. Wat een leven, wat een hartstocht, wat een gezondheid spreekt daaruit! Goethe in Rome, in de armen van een Romeinse! Vooral de derde, vijfde, zevende, twaalfde

en vijftiende. Die elegieën hebben mijn bloed in lichtelaaië gezet—wat hunker ik naar liefde! Maar dat smachten is vruchteloos als de hemel zich niet over mij ontfermt en me die zegen schenkt. Ik heb het gevoel dat ik zo goed en puur, zo openhartig en zo rijk zou zijn als ik zou liefhebben! Met welk een vreugde zou ik het leven met háár ingaan. Granovski, jij begrijpt dat—jij zult mij niet uitlachen, nietwaar? [...]

[1. Pjotr A. Pletnjov: dichter en criticus, vriend van Poesjkin, hoogleraar Russische letterkunde in St. Petersburg en vanaf 1840 rector van de universiteit, uitgever van de *Sovremennik*. Toergenjev had hem als student leren kennen. 2. 'De Tijdgenoot', literair maandblad, opgericht door Poesjkin. 3. Vasili A. Zjoeikovski: romantisch dichter. 4. Gogols roman *Dode zielen*, waarvan het eerste deel in 1842 verscheen. 5. Parafraze van een regel uit Poesjkins roman *Jevgeni Onegin*. 6. Nikolaj A. Polevoj: schrijver, journalist en historicus, redacteur van het blad *Syn otetsjestva* (Zoon van het Vaderland).]

[4]

Aan N. V. Stankevitsj

Napels, 26 april 1840

Beste Stankevitsj, ik schrijf je uit een 'Maison garnie', no. 28, Santa Lucia, 's avonds na een afmattende dag. Jefremov¹ gaat naar bed, hij zegt en doet allerlei onfatsoenlijks, wat ik deels toeschrijf aan de plaatjes van halfnaakte meisjes die zijn hoofd-eind omgeven. Vandaag was hij in een heel vreemde stemming—hij maakte woordgrapjes waar mijn haren van te berge rezen. Evenwel, in alles dient orde te heersen... N.B. Jefremov heeft zich vandaag *met zeep* gewassen; en hij laat me hieraan toevoegen dat hij er ongewoon knap uitzag, hij had zelfs witte handschoenen aan, of liever één handschoen, aan zijn linkerhand—de andere hield hij in de hand om zich een waardige houding te geven. Ik zei dus dat er in alles orde behoort te zijn, zelfs in een brief, geschreven in half-sluimerende staat. Het gezicht op de

Vesuvius vanuit onze ramen is onbeschrijflijk mooi—en van het San-Elmo-kasteel is het nog mooier. De Vesuvius staat recht tegenover ons huis, aan de andere kant van de baai; niet het geringste rookpluimpje krinkelt boven zijn dubbele top. Langs de half-cirkelvormige baai verdringen zich rijen witte huisjes in een ononderbroken keten tot Napels toe; daar zie je de stad en de haven en Castel-del-Ovo; op een hoge groene heuvel staat het San-Elmo-kasteel, bijna in het midden van de baai. Die kleur en glinstering van de zee, zilver waar de zon erin weerspiegelt, wat verder weg doorsneden door lila strepen, donkerblauw aan de horizon—het wazige schijnsel om de eilanden Capri en Ischia, die hemel, die geuren, die gelukzaligheid...

Wie eenmaal in Napels is geweest kan nooit helemaal ongelukkig zijn, schreef Goethe. Je moet hier ook komen—ach, het is hier zo heerlijk! [...]

Of ik nu te dicht bij de bastions kwam, ik weet het niet, maar ik werd bijna gearresteerd; enfin, ze lieten me gaan. Op het paleisplein ontmoette ik Jefremov; we bekeken het Nieuwe Slot, de haven, en gingen toen eten. Het eten is hier veel beter dan in Rome. Na de maaltijd namen we de trein naar Portici; we dachten dat Pompeï daar dichtbij was, maar we vergisten ons: het was nog acht mijl. We daalden toen af, onder de grond, om het theater van Herculaneum te bekijken. De lava heeft het hele gebouw met een vijfenzeventig voet dikke laag bedekt en is toen tot keiharde steen geworden. Toen men een put ging graven, stuitte men op de stenen banken van het theater. [...] Op de terugweg zat er een aardig meisje tegenover ons dat aan Chouchou² deed denken—volgens mij was ze nog knapper. Ik verlustigde mij zwijgend in haar, Jefremov stelde zich aan, maar nogal stupide. We kwamen aan en haar zwarte hoedje werd opgenomen in de menigte, ze verdween voorgoed uit het gezicht. Maar enige ogenblikken had zij mijn ziel vervuld, en de herinnering aan haar zal me een vreugde zijn. Gegroet, tot morgen; de wind huilt vreselijk; in huis rammelen de deuren en ramen; de zee ruist en bruist, —niet best voor de Engelse schepen.

27 april, ochtend

Het is weer een mooie dag; er hangt een nevel boven de zee. Jefremov zit naast me, met zijn rug naar de Vesuvius, de barbaar! Blijkbaar is hij van plan zijn epistel in de vorm van een *chrie* te kleden, en hij denkt heel lang na over elke volzin. Gisteren, toen we terug waren uit Portici, hebben we op zee gevaren; door en door verkleumd zijn we toen naar de havenbuurt gegaan, waar het vol mensen was. Er hadden zich vier kringen gevormd; in de eerste stapte een improvisator heen en weer, een jonge kwant met zwarte ogen, pratend en dan weer luid zingend; in de kring zaten haveloze jongetjes en oude mannen met waardige gezichten; vrouwen zag ik er niet. In de tweede kring las een grijsaard met een haviksneus op schreeuwerige toon een dichtwerk voor van een geschreven tekst. De derde was het opmerkelijkst: een dikke man die erg op Mirabeau leek, zonder benen, met een zwartfluwelen jasje aan, hield op ernstige toon een redevoering; iedereen luisterde met grote aandacht. In de vierde stond Pulcinella; de dokter kwam op hem toe, na eerst gezongen te hebben: 'Vengo, vengo-vengo, vengo, vengo, quà...' en dan met zware bas: 'Chi il diavolo sara!' Hij komt op, buigt en zingt: 'Sapete chi son io?' Pulcinella buigt ook en stelt zich voor. Dan wordt er een zieke het toneel opgedragen, de dokter neemt hem in zijn armen en sjouwt met hem rond, al maar uitroepend: 'Povero giovanotto!' Jefremov en ik moesten aan jou denken. Hij kreeg nu zowel honger als slaap, hij trok mij weg en we gingen eten [...].

[I. Alexander P. Jefremov: vriend van Toergenjev, ook van Bakoenin, Stankevitsj, Belinski e.a. Studeerde in Berlijn. 2. Bijnaam van Alexandra N. Chovrina, later de kinderboekenschrijfster Bachmeteva; woonde in de jaren 1840 met haar ouders in Rome.]

Genua, 8 mei 1840

Tot overmaat van ramp, beste Stankevitsj, heb ik de rekeningen van mijn boosdoeners niet kunnen vinden; wil jij, als je het hebt, zeven piasters aan de één en ongeveer veertig francs aan de ander geven, volgens hun nota's? Wees niet boos op me dat ik je met zulke stomme dingen lastig val, ik zou graag willen dat het niet hoefde. Genua is een mooie stad, maar al dagenlang giet het van de regen, waardoor we er niet van kunnen genieten. [...]

Schrijf me naar Berlijn—ik zal terugschrijven en je alles over Werder enz. vertellen. Het is heel gek, maar ik ben zo gewend elke dag Chouchous stemmetje te horen dat ik haar nu erg mis. En wat nog gekker is: ik heb haast nooit meer dan drie minuten achtereen met haar gesproken—en toch was het zo prettig in één kamer met haar te zijn. O ja, pardon, eenmaal heb ik langer met haar gepraat, dat was toen ik terugkwam uit Sorrento en we 's avonds langs de kust reden. Overigens—niets, niets, zwijgen.¹ Ik zou willen... maar iets steekt me. Enfin, ik zal er geen doekjes om winden. Om je een idee van mijn gevoelens en mijn relatie tot Chouchou te geven mag je het vers lezen dat ik uit mijn mouw geschud heb:

Dat ik echt niet van je houd
 Blijf ik dag en nacht beweren;
 En ik laat jou totaal koud,
 Moet ik droevig constateren.
 Waarnaar ben ik zo op zoek:
 Heb je soms een ander lief?
 Waarom zit ik in een hoek,
 Zonder vreugd of perspectief?
 'k Hoor je stem maar even klinken,
 Of mijn hart leeft op en bonst,
 Jij nabij—mijn oog gaat blinken,
 Maar mijn hoofd vol twijfels gonst

En wordt door een vraag doorkliefd:
Ben ik dan toch soms verliefd?

Addio; groet Markov en de anderen.

I. Toergenjev

[I. Citaat uit Gogols verhaal 'Aantekeningen van een krankzinnige.]

[6]

Aan T.N. Granovski

Berlijn, 30 mei 1840

Beste Granovski, ik ben al acht dagen in Berlijn, heb hier weer wat rondgekeken en me ingeleefd en voel nu de behoefte jou te schrijven. Ik ben hier in vijftien dagen uit Napels heengereisd, bijna zonder me ergens op te houden; mijn verlangen om naar Berlijn terug te gaan was zo groot dat ik Italië zonder grote spijt verlaten heb. Ik moet toegeven, het is nu moeilijk te geloven, nu ik door de stoffige straten van Berlijn dool, in de regen en koude wind, dat ik nog maar twintig dagen geleden warme, sappige sinaasappels van de bomen plukte in Sorrento en naar het gekabbel van de Middellandse Zee luisterde. [...] Ik ben in Italië aan gezelschap gewend geraakt. Elke avond brachten we (d.w.z. Stankevitsj, Markov—een schilder—en ik) bij de Chovrins door, die je vast van naam kent. We werden aangetrokken door de dochter, een lief, schrander meisje. Onwillekeurig moet ik denken aan de winter die ik hier met jou heb doorgebracht. Maar ik geloof dat ik niet volledig gelukkig kan zijn. Dat is mijn lot! Jij en Stankevitsj hadden volkomen genoeg aan elkaar; jullie werden verbonden door een oude vriendschap, door een lange uitwisseling van gedachten en door gemeenschappelijke verlangens; waartoe hadden jullie een derde man nodig? Daar kwam mijn ziekte bij, en een boel ongerijmde kanten van mijn 'Wesen', waarmee ik nog steeds niet tevreden ben en waaraan ik, geloof ik, mijn hele leven zal blijven wer-

ken, tot ik 'in cold obstruction' zal liggen, zoals vader Shakespeare zegt.¹

In Rome ben ik Stankevitsj wat nader gekomen, en ik zou een ondankbare hond zijn als ik niet blij en tevreden was dat ik met hem en jou bevriend ben. 'Du bleibst doch immer was du bist,' zei Goethe.² Nur seine Grenze erkennen,' zegt Werder. Tussen twee haakjes, ik neem nu les bij hem. Dat gaat goddank wel goed. [...]

Je hebt het volle recht mij veel over Italië te vragen; maar ik weet zelf nog niet precies wat ik daarvandaan heb meegenomen. Dat ik er rijker ben weggegaan dan ik er kwam, daar is geen twijfel aan. Met mij was hetzelfde aan de hand als met iemand die, och arme, een kolossale erfenis gekregen heeft: je hebt het er moeilijk mee en weet niet wat je ermee aan moet. Een hele mij onbekende wereld—de wereld van de kunst—stroomde mijn ziel binnen; maar hoeveel prachtigs en groots is er niet aan mijn blikken ontsnapt, wat een onontwikkeld begrip had ik nog van het schone! Niettemin, de 'Formen- und Farbensinn' is in mij ontwaakt en gegroeid: ik ben begonnen genot in de kunst te vinden dat mij vroeger onbekend was. Laat ik je in je oor fluisteren: vóór mijn reis naar Italië was het marmer van een standbeeld marmer en meer niet, en ik had nooit al de verborgen charme van de schilderkunst begrepen.

Aan de andere kant was ik in Rome getroffen door de levensomstandigheden van de bevolking, door de kwezelachtigheid, de stelselmatige onderdrukking en de afwezigheid van écht leven... Alle bewegingen die Noord- en Midden-Europa op stelten zetten dringen niet bezuiden de Apennijnen door. Nee, het Russische volk bezit oneindig veel meer kracht en toekomst dan de Italianen, vooral die uit het zuiden: die hebben afgedaan en zijn van het toneel der geschiedenis verdwenen. Misschien is in Noord-Italië hier en daar de trotse geest en vrijheidsliefde der Italiaanse republikeinen uit de middeleeuwen nog niet verdwenen, — misschien: ik ken Piedmont en het Lombardisch-Venetiaanse koninkrijk niet. Maar Rome of Napels... Je hoeft 's avonds maar op de 'molo' rond te lopen. Hier staat een abt met schreeuwerige stem te preken, op een met bloed

overdekte Christus wijzend, en kleingeld klatert neer op een bord, door een capucijn rondgedragen, uit de zakken van de gelovigen. Wat verderop staat een charlatan, daar een improvisator, en daar een pulcinella. Het volk, dat haast de hele dag in het blinkende zand aan de kust ligt, zit nu te luisteren, bekruipt zich en bidt; en intussen stelen ze je zakdoek, je portefeuille, je horloge, als ze de kans krijgen. [...]

Ik lees de huidige Duitse literatuur, maar tot nu toe ben ik op niets goeds gestuit. [...] Het is geen kip die gouden eieren legt, eerder een gouden kip die helemaal geen eieren produceert. Ik heb één 'tüchtigen Mann' leren kennen: Chamisso, van wie ik niet eerder gehoord had. [...] Ook heb ik Feuerbachs *Philosophie und Christentum* gelezen! Dat is een geweldige kerel, die Feuerbach! [...]

[1. Citaat uit het derde bedrijf van *Measure for measure*. 2. Citaat uit het eerste deel van de *Faust*.]

[7]

Aan T. N. Granovski

Berlijn, 16 juli 1840

Een groot ongeluk heeft ons getroffen, Granovski. Ik kan nauwelijks de kracht vinden om te schrijven. We hebben iemand verloren van wie we hielden, in wie we geloofden, die onze trots en onze hoop was... 24 juni is in Novi Stankevitsj overleden. Hier zou ik de brief kunnen en moeten eindigen... Wat kan ik nog meer zeggen?—wat betekenen mijn woorden voor jou? Ik schrijf verder, niet zozeer voor jou, maar voor mezelf. Ik ben in Rome nader tot hem gekomen, daar zag ik hem elke dag en begon ik zijn heldere verstand te waarderen, zijn warme hart en de aantrekkelijkheid van zijn hele persoon... er lag toen al een schaduw van de nabije dood over hem... We spraken dikwijls over de dood: hij zag in dat die het einde van het denken betekende, en het leek me dat hij heimelijk sidderde. De dood heeft een diepe betekenis als hij optreedt aan het einde van een vol,

volledig ontplooid leven: voor een bejaarde is hij een bron van verzoening; maar voor ons, voor hem is het een gebod van het lot. [...] Vaarwel, blij jij gezond. Schrijf me een paar woorden ten antwoord. Het lijkt me dat ik nog meer van jou ben gaan houden sinds Stankevitsj dood is...

Je I. Toergenjev

[8] *Aan M. A. Bakoenin en A. P. Jefremov*

[Marienbad], 8-9 september 1840

I. Turgenevii ad amicos Berolinenses. Epistula quinta.

Wat heb ik het land dat ik Homerus niet meegenomen heb. Wat zou ik het prettig gevonden hebben in een dennenbos rond te zwerven en te lezen over 'een slag van mannen, bedreven met hun lansen'! Mijn hart verlangt ernaar zich in de epische zee onder te dompelen. 'Das erste Kunstwerk eines Volkes, das Wiederleben im Gesange seiner Vergangenheit.' En wat voor een volk! Wat een beelden! [...]

Ik voel nu een onweerstaanbare behoefte om te schertsen en me te amuseren, en hoewel dergelijke kunststukjes me nooit lukken, ben ik van plan je geduld en Jefremovs welwillendheid op de proef te stellen met de volgende ongerijmdheid:

Iets, of: De koffer, of... enz.

Het toneel stelt de hemel voor. De poorten van het paradijs. De portier, Sint Petrus, slaapt.

t. Oh, kijk, we zijn bij de poort van het paradijs!

b. Inderdaad, en dat moet de heilige Petrus zijn.

t. Ja. Wat heeft Petrus een rode neus! (de koffer schudt iet-wat). Stil jij! Rakker! We krijgen hem er nooit door, Bakoenin.

b. Laten we 't proberen. (Petrus ontwaakt.)

p. Wat zijn jullie voor knapen? Aha, ik ken jullie wel-houd je mond maar, waarvoor heb ik jullie namen nodig? Ik ken jul-

lie-wij weten alles. Goed, ik zal jullie binnenlaten (kijkt om). God weet wat voor heren dat zijn, -allerlei nietsnutten, goddelozen en melkmuilen worden maar toegelaten... Phoe, als ik het voor het zeggen had...

B. Maar...

P. Niet zoveel kletsen, vriend; je moest eens leren eerbied voor ouderen te hebben (opent de poort). Nou, kom er dan maar in (ziet de koffer). Wat hebben jullie daar?

B. Een koffer.

P. Ja, dat zie ik ook wel. Maar waar is die voor nodig?

B. Waarvoor nodig? Daar zitten onze kleren in...

P. Wat een onzin! Bij ons leef je op overheidskosten.

T. Nou ja, het is wat oud ondergoed (de koffer schudt verontwaardigd).

B. En boeken... Die kunnen te pas komen als we ons vervelen.

P. Vervelen... Je kunt zien dat het melkmuilen zijn. Vervelen! Ik verveel me toch ook niet? En ik zie God niet eens, ik zit hier maar aan de poort en geniet van al die facies van zondaars... Nee, dat is kletskoek. Jullie houden me voor de gek! Open die koffer maar eens! (de koffer krimpt ineen van schrik).

B. (met veel vuur) Wat zullen we nou! Hoe komt u erbij? Wie zouden wij voor de gek houden? Dit is een heel onschuldige koffer. Kijkt u maar (hij kneedt de koffer, rolt hem alle kanten uit, buigt hem tot een ring enz.). Hier kan toch nooit iemand in zitten!

P. (betast de koffer) Inderdaad, hij is zacht. Heel zacht! Prettig zacht. Hèhèhè, je kan er mooi... Heel zacht (gaat erop zitten). Mag ik?

T. Met alle genoegen.

P. (tevreden) A-a-ah! Dat doet m'n oude botten goed. Vrienden, doen jullie mij een gróót genoegen: geef mij dat koffertje cadeau! Oordelen jullie zelf: ik zit daar maar, ik zit maar op dat stoepje. Heel eerlijk gezegd, dat is geen pretje. Doen jullie een oude man dat plezier!

T. (kijkt naar B.) Tja, ik weet niet... Wat denk jij...

B. (kijkt T. aan) Nou ja, voor mijn part. Trouwens...

P. Wonderbaarlijk! Nog nooit heb ik zo lekker gezeten. Kom, doe me dat genoeg... (opeens springt hij met een schreeuw op, hij grijpt met één hand naar een zeker lichaamsdeel, holt weg en kijkt dan verschrikt om. Uit de koffer komt het rode, verwarde hoofd van Jefremov te voorschijn, hij tandenknarst. Bakoenin en Toergenjev pakken de koffer gauw op en hollen het hemelrijk binnen).

B. (tot Jefremov) Wat is dat voor waanzin?

J. (grijnst) Ik kon niets beters bedenken.

(Petrus' stem klinkt: 'Contrabande! Contrabande!')

Aldus dit voorbeeld van hoever de bare nonsens in mij kan gaan. [...]

Vandaag herinnerde ik me mijn vertaling van Klärchens liedje uit de *Egmont*. Ik laat het hier volgen. Je zult vragen: Warum denn? Zó maar—niet dat ik haar zo geslaagd vind, maar gewoon omdat ik je zonder enige gewetenswroeging alles schrijf wat in mijn hoofd opkomt of erdoorheen spoelt.

Geluk vindt de ziel slechts
 waar liefde vertoeft,
 Smachten
 En wachten
 In angstige pijn,
 Hemelhoog juichend
 Of dood'lijk bedroefd—
 Geluk vindt de ziel slechts
 Waar liefde vertoeft.¹

Ik heb ook zoiets als muziek bij die woorden bedacht en heb ze de hele dag gezongen. Dat ze ver van het origineel af staan, daarvan ben ik me diep bewust, maar wat kan ik eraan doen [...].

[I. Goethe, *Egmont*, derde bedrijf.]

Moskou, 24 jan. 1842

Zojuist ben ik van de berenjacht teruggekeerd, lieve vrienden, en ik haast me jullie te berichten dat ik niet alleen gezond en wel ben, maar dat ik zelfs een beer gedood heb. We vonden er drie in een hol—wel geen grote, twee jaar oude; de bijzonderheden van de jacht vertel ik wel als jullie hier zijn. Ik meld nu alleen dat we geen van allen stommititeiten uitgehaald hebben en kordaat zijn opgetreden,—het was in één woord hoogst plezierig en geslaagd. Ik verwacht jullie spoedig in Moskou en zal de huid niet van de beer laten stropen voor jullie hier zijn. Lieve zusters, jullie waren wel een beetje bezorgd over mij, nietwaar? Ik kniel voor jullie neer; en ik denk dat ik dank zij jullie gebeden heelhuids ben teruggekomen. [...] Lieve, lieve zusters, tot ziens, denk aan mij—en weet dat (zoals Poesjkin zei),

Jullie stil, verlaten oord,
 Een laatste, triest verklonken woord—
 Dat is mijn heiligdom, mijn schat,
 Niets wat 'k ooit méér heb liefgehad.²

Jullie, broers, ook tot ziens, al het beste.

Jullie Toergenjev

[1. Toergenjev had in oktober 1841 zes dagen op het landgoed der Bakoenins doorgebracht en kennis gemaakt met de vier zusters en zes broers van zijn studievriend Michail Bakoenin; met één der zusters, Tatjana, had hij een korte verhouding. 2. Vrije weergave door T. van een viertal regels in de opdracht tot het poëem 'Poltava' van Poesjkin.]

Moskou, [begin april] 1842

Ik kan Moskou onmogelijk verlaten, Tatjana Alexandrovna, zonder mijn hart tegenover jou te luchten. We zijn uit elkaar gegaan en zulke vreemden voor elkaar geworden dat ik niet weet of je de reden zult begrijpen waarom ik de pen ter hand neem. Je zult misschien denken dat ik alleen maar vanwege het fatsoen aan je schrijf... Ik heb het verdiend, en nog erger...

Maar ik zou niet zó van je willen scheiden, zelfs maar tijdelijk. Geef me je hand en, als je kunt, vergeet dan al het nare en halfslachtige van het verleden. Mijn hele wezen is vol diepe droefheid en het staat me tegen, het wordt me bang om het hart om terug te zien: ik wil alles vergeten, alles, behalve jouw blik, die ik nu zo levend en helder voor me zie... Het lijkt me dat ik in je blik vergiffenis en verzoening vind... Mijn God! Wat is het me droef en tegelijk licht te moede—ik zou willen huilen en je hand tegen mijn lippen drukken en je alles zeggen, alles wat nu zo onstuimig in mijn ziel opwelt...

Ik heb wel eens gedacht dat ik voorgoed van je was weggegaan, maar dan hoefde ik me maar in te denken dat je er niet meer was, dat je gestorven was... en wat een diepe smart overviel me dan, niet alleen smart om je dood, maar omdat je gestorven was zonder mij te kennen, zonder één oprecht, waar woord gehoord te hebben, een woord dat ook mezelf wijzer zou maken en mij de mogelijkheid zou geven die vreemde, sterke band te begrijpen die met heel mijn wezen vervlochten is—de band tussen mij en jou... Glimlach nu niet ongelovig en droevig... Ik voel dat ik de waarheid spreek, ik heb geen reden om te liegen.

En ik voel dat ik niet voor altijd afscheid van je neem... Ik zal je weerzien... mijn goede, schone zuster. We hebben nu geleefd als oudjes, of misschien als kinderen—het leven is aan onze handen ontglipt en wij keken het na als kinderen die nog nergens spijt van hebben, die nog zoveel vóór zich hebben, of als oudjes die niet veel meer om het leven geven. [...] Luister naar

me: ik zweer je bij God dat ik de waarheid spreek, dat ik zeg wat ik denk en weet: ik heb van geen vrouw ooit meer gehouden dan van jou—hoewel ik ook jou niet volledig en onwrikbaar liefheb... daarom kon ik niet vrolijk en spraakzaam met je zijn, zoals met de anderen, want ik hield meer van jou dan van de anderen; daarom ben ik er steeds van overtuigd dat jij, jij alleen mij zult begrijpen: voor jou zou ik dichter willen zijn, voor jou met wie mijn ziel op een onzegbaar wonderlijke manier verbonden is, zodat ik je haast niet hoeft te zien, ik voel geen noodzaak met je te praten, want ik zou toch niet zo kunnen spreken als ik zou willen. En toch, ondanks dat, op momenten van scheppend werk en eenzame, diepe gelukzaligheid verlaat jij me nooit, ik lees jou voor wat uit mijn pen vloeit, jou, mijn wonderschone zuster... O, als ik maar één keer met jou samen op een lentemorgen door een lange, lange lindenlaan mocht lopen, jouw hand in de mijne houden en voelen hoe onze zielen samenvloeien en al het vreemde, al het pijnlijke verdwijnt, al het leugenachtige smelt, voorgoed. Ja, jij bezit de *volledige* liefde van mijn ziel en als ik mezelf helemaal *voor jou* kon openleggen zouden we ons niet in zo'n moeilijke situatie bevinden... en ik zou weten *hoe* ik je liefheb. [...]

Je gestalte, je wezen leeft altijd in mij, verandert en groeit en neemt andere vormen aan, als een Proteus: je bent mijn muze [...]; alles wat ik denk en bedenken is op wonderbaarlijke wijze met jou verbonden.

Vaarwel, mijn zuster, geef me je zegen voor de reis en bouw op mij—nog steeds—als op een sprakeloze rots, in wiens diepe stenen hart echter ware liefde en teer gevoel verborgen liggen.

Vaarwel—ik ben diep ontroerd en aangedaan—alle goeds, mijn beste, enige vriendin.—Tot weerziens.¹

Turgeneff

[I. De twee laatste alinea's van de brief zijn in het Duits.]

St. Petersburg, tussen november 1843 en februari 1844

Geachte Heer Viardot,

Ik kom zojuist van Zinovjev.¹ Hij deelde mij het volgende mee over de jacht: om vier uur moet u klaar zijn en gegeten hebben; er zullen zeker reeën zijn, en ook wel elanden, maar dat is niet zeker. Als u wilt, komt u dan om half drie in jachttuistrusting bij mij. U eet bij mij, en dan gaan we op weg. U wordt per slee gehaald. Ik kan u verzekeren dat de jachtpartij niet meer dan veertig roebel in assignaties per persoon zal kosten en dat we morgenavond om een uur of zeven terugkomen. Vergeet u niet een kussen mee te nemen, want we gaan niet naar Zinovjevs landgoed, maar naar een van mijn boerderijen. En geneert u zich niet, alstublieft: als u niet kunt of geen zin hebt, dan doet u het niet. Maar ik hoef u natuurlijk niet te zeggen dat wij allen het een feest zullen vinden samen met u te jagen!

Dus ik hoop op uw komst en tot spoedig. 'Che querei Panchiti'² zit me sinds gisteren voortdurend in mijn hoofd, het is een heerlijk lied en uw vrouw is, nee, ik zeg niet: de grootste, ze is voor mij de *enige* zangeres in dit ondermaanse.

Uw I. Toergenjev

[1. Pjotr V. Zinovjev, kennis van T., een rijke grondbezitter en rijksambtenaar met belangstelling voor literatuur. 2. Moet zijn: '¿Qué quieres, Panchito?' (Wat wil je, Panchito?), een Spaans lied dat Pauline zong.]

St. Petersburg, 21 mei 1844

Vier dagen geleden ben ik uit Moskou in St. Petersburg teruggekeerd, mijn goede, dierbare mevrouw Viardot, en toen ik in uw brief aan Eugène² de voor mij bedoelde passage las besloot